

PATIESĀ DZĪVE

gādājam svaigpienu. Latvija ir daļēji piena izejvielas valsts. Latvijas izcelsmes piena produkti veikalos ir aptuveni 50 %.

Lai Latvijas piena nozare veiktu attīstības izrāvienu, nepieciešams, lai kooperatīvos apvienojas ne tikai mazie ražotāji, kas iegūst labāku cenu un pārdošanas nosacījumus par pienu, bet tieši lielās saimniecības, kurām ir kopā nepieciešamais apjoms, lai attīstītu savu pārstrādi ar ekonomiski pietiekamu mērogu. Kooperācijā labs piemērs ir “Straupe” un “Baltu piens”, kas apvienojis mazās un vairākas vidējās saimniecības. “Straupes” piemērs liecina, ka kooperatīvam ir spēja piedāvāt labāku piena cenu, savukārt “Baltu piens” pierādījis lielākas manevrēšanas iespējas, jo tam ir sava pārstrāde. Taču šāda pārstrāde ir orientēta uz piena produktu pārdošanu *premium* segmentā. Lai būtu iespējas konkurēt ar ārvalstu konkurentiem, nepieciešama pietiekami liela vērēna pārstrādes rūpnīca. Piena pārstrādei ir mēroga ekonomika – izmaksas uz vienu produktu samazinās, palielinoties pārstrādes apjomam. Pēc šāda prin-

TIKAI CETURTĀ DAĻA SAIMNIECĪBU IR KOOPERATĪVOS, BET PĀRĒJĀS MAZĀS SAIMNIECĪBAS PAR PIENU SAŅEM ZEMĀKU CENU

bet pārējās mazās saimniecības par pienu saņem zemāku cenu, saistībā ar piebraukšanas izmaksām, kvalitāti un spēju individuāli vienoties par augstāku cenu ar svaigpiena uzpircēju. Izslaukuma palielinājumu panāk lielās saimniecībās, darbojoties mēroga ekonomikā: iespējām investēt attīstībā. Par to liecina arī izslaukuma pieaugums – 2024. gadā pret 2023. gadu tas palielinājās par 6 %, bet kopš 2020. gada par 15 %.

Kopš 2020. gada slaucamo govju skaits sarucis no 136 tūkst. līdz 113 tūkst., tas ir par 17 %. Piena ražošanas izmaksas palielinās līdz ar darba samaksas pieaugumu, kas laikposmā no 2020. gada līdz 2024. gadam lauksaimniecībā, mežsaimniecībā un zivsaimniecībā palielinājās par 50 %, sasniedzot bruto mēneša samaksu 1632 eiro.

Mazākām saimniecībām ir grūtāk absorbēt izmaksu pieaugumu, it īpaši, ja investē iekārtās, kas samazina izmaksas, piemēram – robotos, kuri aizvieto darbaspēku un ļauj palielināt slaucamo govju skaitu, lai iegūtu mēroga ekonomikas efektu. Turklāt, ne tikai izmaksu pieaugums ir būtisks faktors, bet arī resursu pieejamība – brīvas zemes un darbaspēka esamība. Protams, vidējām un lielām saimniecībām ir labāka finanšu pieejamība, aizņemoties no finanšu institūcijas “Altum” (šīm saimniecībām ir sakārtota grāmatvedības uzskaitē, ko pieprasa aizdevējs). Līdzīga situācija ir arī graudu nozarē, kur palielinās lielāko saimniecību dominance.

Tieši lielajām saimniecībām būtu jāapvienojas kooperatīvos, lai iegūtu vēl lielāku tirgus spēku, līdzīgi kā Rietumeiropā – Īrijā, Austrijā vai Spānijā, lai attīstītu savu pārstrādi vai arī vismaz iegūtu ietekmi esošā pārstrādē. Mazās saimniecības nevar saražot pietiekamu apjomu piena, to rentabilitāte ir zemāka mēroga un resursu pieejamības, investīciju dēļ, kas samazina izmaksas, bet devums joprojām svarīgs, īpaši gadījumos, kad ir sava pārstrāde.

Arī graudu nozarē Baltijas modernākā zirņu proteīna rūpnīca tiek būvēta, balstoties uz kooperatīvu, kas apvieno aptuveni trešo daļu lauksaimnieku, kuri ir saistīti ar graudaugu audzēšanu. “Latraps” ir piemērs, kā apjoms var piesaistīt ārvalstu investoru, kas dod ne tikai kapitālu naudas izteiksmē, bet arī noieta tirgu. Šāda attīstības scenārija – stabila noieta tirgus un apgrozāmā ka-

Līdz ar to pārstrādes izmaksas Latvijas uzņēmumiem ir lielākas, mazāk var nopelnīt, un rodas kārdinājums kompensēt peļņu, mazāk maksājot svaigpiena ražotājam.

KAS BŪTU JĀDARĀ, LAI LATVIJAS PĀRSTRĀDE MAKSĀTU VAIRĀK?

Pēc CSP datiem Latvijas kopējais piena resurss, kas tiek izmantots, ir 1,5 milj. tonnu, no tām imports ir 538 tūkst. tonnu. Eksportā aiziet 803,1 tūkst. tonnu, bet pašu patēriņš – 694 tūkst. tonnu. Latvijas piena ražotāji eksportē svaigpienu galvenokārt uz Lietuvu un Igauniju. Attiecīgi arī patērējam tos piena produktus, kam paši pie-

cipa attīstījās lielākā vietējā kapitāla piena pārstrādes rūpnīca “Preiļu siers”.

ATTĪSTĪBAS ANATOMIJA

Tādu saimniecību, kā raksta ievadā minētajam Jānim, skaits samazinās. 2024. gadā Latvijā atbilstoši CSP datiem bija 113 tūkstoši slaucamo govju, no kurām mazajās saimniecības bija tikai 5000. Bet vēl 2020. gadā mazajās saimniecībās govju skaits bija gandrīz trīs reizes lielāks – 14,5 tūkstoši. Turpretī lielajās saimniecībās govju skaits pat palielinājās no 81 tūkstoša līdz 83 tūkstošiem.

Ar ko tas saistīts? Ne tikai ar pensionēšanos, bet arī ar piena cenu un izmaksām. Tikai ceturtā daļa saimniecību ir kooperatīvos,